

KÖZLEMÉNYEK A PÉCSI ERZSÉBET-TUDOMÁNYEGYTEM KÖNYVTÁRÁBÓL.

1931-32

3.szám.

A PÉCSI PÜSPÖKI KÖNYVTÁR EGY ELTÜNT KÓDEXE :
M E N E S T A R F E R C H R O N I C A H U N G A R O R U M A .

Toldy Ferenc "A magyar nemzeti irodalom történeté"-ben, 1851-ben, a budai ősnyműével kapcsolatban azt állítja, hogy Hess Chronica Hungarorumából hat példány maradt fenn: a két pesti (mindkettő akkor még a Nemzeti Múzeum állományába tartozott), a bécsi, a prágai, a lipcsei és a pécsi püspöki könyvtaré. Toldy előtt erről a pécsi példányról senkinek nem írt. S Toldy után 1925-ig a bibliográfia ismét hallgat róla.

1925-ben Ballagi Aladár (Buda és Pest a világirodalomban, I.köt.1.sz.) a Chronica Hungarorum példányainak felsorolása után megjegyzi: "Egy példány állítólag a pécsi püspöki könyvtárban is van, de az, ottlétenkor, nem került elő. A kézirati lajstrom is csak HUNG.CHRON. 1481-ről szól, amikor nem jelent meg semmiféle magyar krónika."

Néhány lappal arrébb (13.sz.a.) Ballagi a következő címet közli: "13.MANERSTORFFER, Michael: Chronica. Budae, 1482. Denis (Einleitung in die Bücherkunde, 1795, I.127) Hess krónikájához ezt a megjegyzést teszi: Man hat mich versichert: Hess habe dieser Chronik 1482 noch eine nachgeschickt, die einen wienerischen Doctor Med. Mich. Manerstorffer, den Freund u. Sorbait zwischen 1473 u. 82 als Decan der Facultät u. Rector Magnif. ansetzen, zum Verfasser habe. Aber ich finde sonst nirgend eine Spur davon. - Nem került elő mai napiglan. De azért természetesen föl kellett említenem; mert amit Denis mond az megérdemli, hogy számon tartsuk. - Manerstorffernek könnyen lehettek magyar összeköttetései, mert ő

maga, neve után itélve, alkalmasint sopronmegyei répcokethelyi (Mannersdorf) származásu volt."

Ballagi idézete egy kis helyesbítésre szorul. Denis nem a 127., hanem a 121.lapon közli a jegyzetet s benne egy barátjára hivatkozik: "Ein FREUND hat mich versichert..." Denis e barátja Pray György lehetett.

Denis megjegyzésén, már jóval Ballagi előtt, megakadt Gróf Kemény József is (Uj Magyar Muzcum 1837, 120. lapon jegyzetben), ki Locher (Speculum Acad.Viennae.1773, 6,121 és 122.l.) alapján megállapította, hogy Manerstorffer Mihály 1474-ben a bécsi orvosi kar dékánja, 1476-ban a bécsi egyetem rector magnificusa, 1481-ben újra az odavaló orvosi kar dékánja volt. "Lehetett azonban ezen Manerstorffer Mihály Sopron megyei Mannersdorfi magyar fi" - véli Kemény is.

Ujabban Gulyás Pál (A könyvnyomtatás Magyarországon a XV. és XVI.században, 1921, 23-24. l.) tért vissza Denis megjegyzésére: "Denis Mihály... szóbeli közlésre hivatkozva azt állítja, hogy Hess a magyar Chronica után kinyomtatta volna Manerstorffer Mihály dr.bécsi orvos krónikáját is, aki 1474 és 1477-ben a bécsi orvosi fakultás dékánja, 1476-ban pedig az egyetem rektora volt. De ebből az állítólagos budai nyomtatványból példány mindaddig nem került napfényre."

Kemény, Ballagi és Gulyás e találgatásai annál meglepőbbek, mert a magyar tudományosság, különösen pedig a Chronica Hungarorum és Hess András nyomdája történetét kutató tudósok előtt a Menestarfer (s nem Manerstorffer vagy Manestorfer) János (nem pedig Mihály) a művészetek doktora és a jogtudományok licentiatusa (de nem orvos) krónikája nem volt ismeretlen. De ez a krónika nem volt nyomtatvány s nem Menestarfer volt a szerzője. Nem volt az egyéb, mint a Hess-féle Chronica Hungarorum egy kéziratos másolata.

A XV. század végén s a XVIII.elején, mikor az első budai nyomtatvány lelőhelyeit még nem fedezték fel, a budai krónikát csak Menestarfer János másolatából ismerték. Hevenesi Gábor a

maga másolatát, mely a budapesti Egyetemi Könyvtár kéziratárának Hevenesi-gyűjteménye 50.kötetében (203-284 l.) maradt fenn, nem a nyomtatványról, hanem Menestarfer másolatáról másoltatta le. Ez világosan kitűnik a kolofonból: "Finita Viennae per Johannem Menestarfer Artium doctorem, decretorumque Licentiatum die Lunae decima Mensis Septembris Anno Domini M.C.C.C.C.LXXX-mo primo, Sed impressa fuit Budae Anno Domini M.C.C.C.C.LXXXIII in vigilia Penthecostes per Andream Hess." Az utolsó évszám nyilvánvaló elírás, mert Hess kiadványa nem 1483, hanem 1473 pünkösd előestjén jelent meg. A "finita" szemben a "sed impressa"-val a másolat befejezésére vonatkozik.

Hevenesi a kéziratot nem maga írta le, hanem leíratta, még pedig sürgősen, mert a másolat négy kéz írása. Az első másoló a 203-230, a második a 231-250, a harmadik a 251-273, a negyedik a 275-284. lapot írta; a kész másolatot összehasonlították Menestarfer kéziratával s az első három másolórészlet végére Hevenesi odajegyezte: "nihil deest" s egyuttal őrszóként a lap aljára felírta a következő másolórészlet kezdőszavát. Minden másolórészlet végén fél vagy egész lapok maradtak üresen.

Ha a Hevenesi gyűjtemény 50.kötetében levő 107 darab keltezését nézzük, azt látjuk, hogy a 90. és 93. számú kézirat 1700-ból a 23, 36, 55, 56, 57, 62 és 92 számú 1701-ből, a 33, 60, 69, 84, 87, 104 és 105 számú 1702-ből való, a többi pedig, köztük a 83. számú, mely a Chronica Hungarorum Menestarfer-féle másolatának másolata, keltezetlen. Feltételezhetjük tehát, hogy Hevenesi legkésőbbben 1702-ben másoltatta le a Chronicát.

Ha ezt a Hevenesi-féle másolatot összehasonlítjuk Hess nyomtatványával, megállapítjuk, hogy a másolat szó szerinti, csak éppen az abbreviaturákat oldotta fel a maga korának helyesírása szerint. A kézirat kezdődik Hess előszavával, azután folytatólag következik a nyomtatvány szövege, ugyanazokkal az incidentia- és fejezetnevekkel, végül pedig a Menestarfer által kibővített kolofon, melynek évszámában Hevenesiék részéről az említett hiba esett.

A Hevenesi -féle másolat s a nyomtatvány egyezéséből viszont az következik, hogy Menestarfer is szószerint másoltatta le a nyomtatványt.

Hol akadt rá Hevenesi Menestarfer kéziratára?

A kódex XVII. századi lelőhelyét nem ismerjük. Csak annyit tudunk róla, hogy a XVIII. század második felében Klimó György pécsi püspök tulajdonába került. Klimó könyvtára ujkeletű volt, nem örökségként szállt rá, hanem maga gyűjtötte. Igaz, a gyűjteménye számára több régi könyvtárt is szerzett meg, de egyik sem volt régibb a XVIII. századnál. Elődje, Gróf Berényi Zsigmond pécsi püspök körülbelül 3000 kötetnyi könyvtárát a pécsi káptalannak hagyományozta s a káptalani könyvtárt Berényi könyveivel együtt 1774-ben olvasztotta be Klimó a saját, akkor már jelentékeny gyűjteményébe. Ugyanakkor a feloszlatott jezsuitarend pécsi rendházának a könyvtára is bekebeleztetett a püspöki könyvtárba s valamivel később a jakabhegyi pólosok könyveivel szaporodott a könyvtár. De mindezek a pécsi gyűjtemények csak a törökök kiűzetése után keletkeztek, s valószínűtlen, hogy már 1702 előtt Pécsen régi kódexet lehetett volna lemásoltatni. A jezsuiták azonban hoztak magukkal régi könyveket, kódexeket és nyomtatványokat s igen becses régi könyveket gyűjtöttek a pálosok, Berényi és a pécsi káptalan is. Klimó maga is nagyszerű érzéssel vásárolt, illetőleg Koller József, Kertitza Ferenc és más papjai által vásároltatott tervszerűen könyveket, főként Olaszországban. A Menestarfer-kódex azonban aligha került a délvidéki vásárlások folyamán a könyvtárba. Leginkább dobai Székely Sámuel gyűjteményébe illett, melynek közel 2000 kötetét Klimó 1770 körül szerezte meg. Dobai Székely Sámuel is maga alapította operjesi könyvtárát s maga gyűjtötte a könyveit utazásai alatt. Főként a hazai történelmi források érdekelték s könyvtárával több fontos hazai kódex is került Klimó tulajdonába. Dobai Székelytől származik a püspöki könyvtár XV. századi Nyirkállói-kódexe, a XVI. századi

"Stylus cancellariae sub Matthia Corvino et Uladislao II" című kézirát, a négykötetes oklevélgyűjtemény eredeti középkori oklevelekkel, missilis levelekkel, diariumokkal, stb. A Menestarfer-kódex tehát tartalma szerint éppen ama kézírtatok közé tartozott, melyek dobai Székely Sámuel gyűjtési körébe illettek.

A kódex első leírását a könyvtár 1778 évi katalógusában (Index librorum Bibliothecae Episcopalis Quinqueeclesiensis 2°) olvassuk: "Chronica Hungarorum cum Praefatione Andreae Hess ad Venerandum D. Ladizlaum Praepositum Ecclesiae Buden, Protonotarium Aplicum nec non Vcancellarium Serenissimi Regis Mathiae --- finita Viennae per Joan. Menestarffer Artium Doctorem, Decretorumque Licentiatum: die lune decima Mens. Septemb. Anno Domini M. CCCC. LXXVI. sed impressa fuit Bude in Vigilia Pentecostes per Andream Hess. Codex Cartaceus MS. 4°".

A leírásba ezuttal is hiba esuszott, amennyiben 1481 helyett a másolat elkészültének évét 1476-ra teszi (az utolsó X-et felcserélte V-tel). Hevenesinél az óvszám helyes, 1481, s helyes a püspöki könyvtár egy másik XVIII. századi katalógusában is: "Chronica Hungarorum cum praefatione ad Praepositum Budensem cum Diplomate S. Stephani 1481. MS". Helyes továbbá az 1836-37 évi Szepessy-féle szakkatalógusban (Catalogus Materiorum Episcopalis Publicae Bibliothecae Quinqueeclesiensis Tomus II. 134. l. 1155 sz.): "Hungarorum Chronica cum praefatione ad Praepositum Budensem Mssm 1481."

A "Codex Cartaceus MS" kifejezést az 1778 évi katalógus leírója (Keller József?) mindig középkori kéziratokra használja, s ezért biztosra vehetjük, hogy ebben az esetben egy XV századi negyedrésztü papirkódexről volt szó, még pedig colligátumról, mely a Menestarffer-féle kéziraton kívül Szent István okleveleit is tartalmazta.

A kódex 1830-ban, mikor a könyvtár a jelenlegi épületbe költözött, még megvolt s a Báró Szepessy Ignác püspök rendeltére,

készült nagy betűrendes és szakszerűnti katalogusok szerint könyvtári jelzete JJ III.27 volt. Megvolt még 1838-ban is, mert Podhradezky József a *Chronicon Budense* kiadásában ismételten idézi. Podhradezky ugyan nem látta a kódexet (ő kiadása alapjául az azóta ismét lappangó Ócskay-féle, továbbá a Dessewffy-Jankevich-féle nyomtatott példány után készült Kaprinay-féle és a Menestarfert leíró Hevenesi-féle másolatokat választotta, de Horvát István figyelmeztette rá, hogy Pécsen is van egy másolat. "Quartum - t. i. manuscriptum - denique in Bibliotheca Episcopatus Quinque-Ecclesiensis exstare, Vivus Historiarum Fons Spectatissimus Vir, Dominus Stephanus Horvát, Bibliothecae Széchenyio Regnicularis Custos etc. a quo haud parum profecisse me fateor, praecipue in iis, quae ad Gentis nostrae antiquitates spectant mihi innuit."

1859-ben Sarkady István a kódexet már nem találta. A pécsi püspöki könyvtárról írt cikkében (*Uj Magyar Muzcum* 1859, 3-4 füzet 174-178 l.) ismerteti a könyvtár nevezetességeit, történelmi forrásértéket jelentő kóziratait, de a *Chronica Hungarorum* nem említi. Toldy, a szerkesztő, a cikket jegyzettel kíséri, de ugyán-azok, Sarkady őt is meggyőzte, hogy Pécsen nincsen *Chronica Hungarorum*, mert hallgat róla. A könyvtár későbbi ismertetői, köztük Varju Elemér (*Jegyzetek a pécsi egyházmegyei Könyvtárból, Magyar Könyvszemle* 1907, 193-206 l.), a könyvtár ritkaságai felsorolásában szintén nem említi ezt a kódexet, melynek pedig a gyűjtemény legérdekesebb darabjai közé kellett volna tartoznia. Ebből a hallgatásból azt következtethetjük, hogy a kódex 1838 és 1859 között tűnt el.

Reméljük: nem véglegesen. Miként az egykor Pestre kölcsönadott Nyirkállói-kódex is több mint száz óvig lappangott, úgy a budai *Chronica* ismételt félreértéseket okozott XV. századi másolata is elfeledtetten heverhet valamely padlás zugában, porlepte ládában, egykori használója irományai közt, de mint a Nyirkállói-kódexsel is történt, hazatérhet még.

A PÉCSI PÜSPÖKI KÖNYVTÁRRÁ VONATKOZÓ IRODALOM.

- NACHRICHT über die durch Bischoff Georg Klimo begründete fünfkirchenerische Bibliothek.
/Pressburger Zeitung 1774.34./
- GEORGIUS KLIMO, Quinque Ecclesiarum episcopus, dum bibliothecam in Hungaria ab communem literatum propagationem ab se erectam anno 1775 publicam faceret, ab humaniorum disciplinarum eodem anno Quinque Ecclesiis celebratus. Graecii [1775] Typis haered. Widmanstadii, 16 lap 8°.
- FAICSER, Franciscus -: Lavdatio fvnebris excellentissimi illustriissimi domini domini Georgii Klimo miseratione divina Quinque-Ecclesiarum episcopi... cum in cathedrali basilica Quinque-Ecclesiensi tridvanæ fvnebris exequiæ finirentur XIII. Kalendas Julias Anno MDCCLXXVII. [Pécs 1777] Typis Joannis Josephi Engel, 26 lap, 2°.
- FUNEBRE CARMEN piis manibus olim excellentissimi, illustrissimi, ac reverendissimi domini domini Georgii Klimo episcopi Quinque-Ecclesiensis, Comitatum de Baranya, Tolna, et Valpo Supremi, et perpetui comitis... dum solemnes ejus exequie die XVII. Mensis Junii anni MDCCLXXVII. in cathedrali ecclesia Quinque-Ecclesiensi peragentur ad perennum singularium tanti praelati promeritorum memoriam a suorum quodam in devoti animi obsequium delatum.
Quinque-Ecclesiis [1777] Typis Joannis Josephi Engel, 13 lap, 2°.
- GEORG KLIMO :(Nekrolog.)
/Pressburger Zeitung 1777.52./
- [KOVACHICH, Georg Martin-:] Geschichte der neuen Schulenreform in Ungarn.
/Merkur von Ungarn II.1787, a 22. lapon./
- FUESZLI, Rudolf-: Annalen der bildenden Künste für die oesterreichischen Staaten.
Wien 1801, Schaumburg, II. Theil, a 38. lapon.
- KÖLESY Vince Károly: Nemzeti Plutarchus vagy a Magyar ország s vele egyesült tartományok nevezetes férfiaiának életleirásai.
Pesten 1815, Trattner János Tamás, 8. a 254. lapon.
- KÖLESY, Carl Vincentius-: Ungarischer Plutarch, I. Band.
Pesth 1815, Jos. Eggenberger, 8, a 257. lapon.
- HOHENEGGER, Ludwig-: Denkmahle der Wohlthätigkeit des ungarischen Clerus.
/Hormayrs Archiv für Geschichte, Statistik, Literatur und Kunst. Wien, 4. XV. 1824, a 822. lapon/.
- [CSAJÁGHY Károly:] Klimo pécsi püspök élete.
/Munkálatai a pesti nevelődésközpont magyar iskolájának, V. kötet, Budán 1838, a magy. kir. egyetem betűvel, 8, a 321-343. lapon, Klimó György arcképével./
- CS. [ajághy Károly]: A pécsi püspöki könyvtár.
/Családi Lapok 1852 II.4./
- HAAS Mihály: Klimó György pécsi püspök.- Koller József pécsi kanonok.
/Emlékkönyv I. Eger 1852, a 375. lapon/
- SARKADY István: A pécsi püspöki könyvtár.
/Uj Magyar Múzeum IX. 1859, ^{1. köt.} a 174-178. lapon./
- M... : Klimó György pécsi püspök könyvtárának felirata.
/Magyar Sion I. 1863, a 313. lapon./
- WYATT: Hungarian celebrities.
London 1871. /Idézi Szinnyei, Magy. Irók VI. 559./
- [CSONTOS János:] A pécsi, egri és gyöngyösi könyvtárakról.
/Magyar Könyvszemle 1880, a 184-186. lapon./
- GYÖRGY Aladár: Magyarország köz- és magánkönyvtárai 1885-ben.
Budapest 1886, Athenaeum /Hivatalos Statisztikai Közlemények/, 615 lap, 8°.

VARJU Elemér: Jegyzetek a pécsi egyházmegyei könyvtárból.
/Magyar Könyvszemle 1907, a 193-206.lapon, 2 hasonmással: Klíma és Berényi exlibrisével./

PÉCS. A püspöki gyűjtemények.
/Magyar Minerva V.Bpest 1915, Athaeneum, 8, a 477.lapon./

SZÖNYI Ottó: Pécs.Utmutató, 2.kiad.
Pécs /1927/, Danubia, a 42-44.lapon, 1 képpel.

BALOGH Károly: Az Erzsébet tudományegyetem könyvtára.
/Magyar Művészet V. 1929, az 568-575.lapon, 6 képpel./

WINIS Nándor: Egy 130 éves feljegyzés a pécsi püspöki könyvtárról.
/Dunántul XX.1930.57.62.68.sz./

SZENTKIRÁLYI [István]: A pécsi püspöki könyvtár első évei.
/Dunántul 1931 ápr.5.husvétli szám, a 34.lapon./

PÁSZTOR Árpád: Pör egy 40.000 koronás könyvért.
/Az Est 1913.33./

ASZTALOS Miklós: Megkerült az ugynevezett Nyirkállói-k'dex.
/Századok LXIII.1929, a 104-112.lapon./

SZENTKIRÁLYI [István]: Missale Quinque-Ecclesiense.
(A Pécs-Baranyamegyei Muzéum Egyesület Értesítője 1911.a 90-91.lapon.)

SZÖNYI Ottó: A pécsi Missale.
/A Pécs-Baranyamegyei Muzéum Egyesület Értesítője 1911.a 91-95.lapon./
